

CREAȚIA LITERARĂ A SCRITORILOR ROMÂNI ÎN VIZIUNEA ARTIȘTILOR PLASTICI DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Ursachi Rodica., dr., conf. univ.
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 75/76:821.135.1

Abstract

The artistic fields develop in a close connection with each other. The work of some writers and poets in the literary field considerably influences the creation of plastic artists. Painters, graphic artists plastically illustrate literary works and describe "visually" the content of the subject. The obtained image helps the viewer to understand the idea more clearly.

Key-words: creation, art, artist, work of art, plastic language, writher.

Pentru ca o națiune să perpetueze în timp este necesar ca ea să păstreze valorile create de strămoșii ei. Indiferent de caracterul acestor valori (spirituale, materiale), ele sunt transmise prin intermediul educației și a „învățământului”. Timp de secole reprezentanții tinerei generații a poporului nostru s-au familiarizat cu anumite valori morale și etice, prin exemplu propriu al părinților, prin intermediul operelor populare, balade, povești etc. Problema educației și a „învățământului” constituie baza pilonului pe care se axează o societate „cultă”. Și, deoarece, în societatea modernă, procesul de învățământ este pus în legătură directă cu utilizarea mijlocului fundamental în difuzarea cunoștințelor – cartea, iar aceasta, prin extensie, încorporează în sine „arta scrisului”. În articolul de față vom aborda un subiect ce ține atât de domeniul literar, cât și de cel artistico-plastic. Interesul autorului este axat pe creația marilor scriitori români – Mihai Eminescu (1850-1889), Ion Creangă (1837-1889), Vasile Alecsandri (1821-1890), pe de o parte, deoarece aceștia au pus bazele literaturii clasice românești, iar pe de alta, fiindcă anul curent (de studii) este un an jubiliar pentru toți trei. Aceste personalități prin totalitatea acțiunilor sale civice, spirituale și artistice au adus un aport considerabil în dezvoltarea literaturii românești, iar prin problematica scrierilor sale (Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu) au contribuit la internaționalizarea ei. Spre exemplu, V. Alecsandri prin activitatea literară (proză, comedii politice, balade, poezii lirice etc.), în calitate de Ambasador al României în Franța, de Ministru de externe (politician ce a luptat pentru unirea principatelor (1848) și democrație), academician român, membru fondator al Academiei Române, fondator și director al Teatrului Național din Iași (1840), a meritat titlatura de „Poet al Latinității” (a participat la concursul „Cântecul Latinității”, desfășurat în Franța, cu textul „Gintei Latine”).

M. Eminescu, de asemenea, a avut o activitate prodigioasă răsfrântă pe mai multe domenii literare conexe (poezie, publicistică, proză, dramaturgie, filosofie, eseistică ș. a.). Creația lui (17 volume), până în prezent, trezește interes și inspiră „sufletele sensibile”, îndemnând la noi creații și aspirații.

Ion Creangă, considerat unul dintre cei mai mari scriitori români, denumit și „maestrul basmelor și poveștilor”, a reînviat, prin opera sa, credințele, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filosofia poporului, pe care a transpus-o într-un limbaj „arhaic”, specific lumii de la țară. Aportul său este substanțial și prin faptul că a conceput (1867) și publicat (1871) manualul „Învățătorul copiilor”, „cu slove și buchii, învățături morale și instructive, care, pe parcursul anilor, va fi utilizat în toate școlile din Moldova” [14].

Opera celui de al treilea scriitor – Ion Creangă, deși rămâne axată pe anumite valori general-umane, este mai aproape de viziunea populară, ea fiind alimentată din seva poporului românesc. Spiritul de observație al scriitorului a adus în vizorul publicului latura „optimistă” a poporului român, redat prin intermediul scenelor pline de umor și sarcasm, dar totodată cu o alură moral-educativă.

Luând în considerație problematica propusă și totodată ținând cont de caracterul literar al creației acestor artiști și a relației iminente a operei lor cu domeniul bibliografic, ne vom raporta îndeosebi la ilustrația de carte. Opera acestor artiști are un impact considerabil și o influență edificatoare asupra tuturor cititorilor, și, în mod special, asupra oamenilor de artă din diferite domenii – literatură, teatru, cinematografie, muzică, artă plastică ș. a. – ei fiind inspirați și impulsionați spre propria creație. Cineva este frapat de universul „magic” eminescian, cineva – de proza (hazlie, dramatică) sau poezia lirică a lui V. Alecsandri, iar alții rămân copleșiți de expresia și sinceritatea poveștilor, baladelor și fabulelor lui I. Creangă.

Cu certitudine această preferință își are cauzele sale, fie ele de natură intrinsecă – predispoziția temperamentală sau sensibilitatea sufletului, atașamentul sau ancorarea psihologică a autorului în „vârsta” copilăriei, fie de natură externă – condițiile impuse de societate (tendențe, cerințe, comenzi etc.).

Încercarea artistului plastic de a ilustra ideile și simțurile transpuse de scriitor/poet impune acestuia o mare responsabilitate și necesită curaj și abilitate profesională, deoarece uneori de echivalentul plastic al operei depinde dacă cititorul (în cazul copiilor) va putea recepționa corect mesajul ideatic.

Aceiași atitudine (abordare) duală se resimte și în imaginile ilustrațiilor de carte a operei acestor mari scriitori. Varietatea lor este generată nu doar de particularitățile stilistice ale fiecărui autor, dar și de cerințele sau restricțiile impuse într-un anumit segment istoric concret în societate. Spre exemplu, viziunea plastică a unor artiști în ilustrarea operelor literare (indiferent de gen – proză, poezie etc.) este axată pe o tratare grafică, liniară (B. Nesvedov (1903-1963), I. Bogdesco (1923-2010), Gh. Vrabie (1939-2016), A. Colâbneac (n. 1943), P. Zmeev (n. 1949) ș. a.), alții înclină spre culoare (S. Zamșa (n. 1958; în povești) ș. a.) sau spre o combinație a acestora (I. Vieru (1923-1988), L. Beleaev (1921-1974), F. Hămuraru (1932-2006) ș. a.). După cum s-a menționat mai sus, percepția unei lucrări (desen, ilustrație) depinde de posibilitatea de recepționare a spectatorului în funcție de categoria de vârstă. De aceea unii autori de ilustrații de carte pentru copii țin cont de acest fapt și utilizează un limbaj plastic adecvat, bazat pe imagini cu caracter narativ și aspect decorativ, clar, în culori vii și intense (*Povestea lui Harap Alb*, *Dănilă Prepeleac*, *Capra cu teri iezi*, de I. Creangă ș. a. (I. Vieru), *Punguța cu doi bani* (1962) (I. Bogdesco), *Capra cu teri iezi*, *La scăldat*, de I. Creangă (L. Domnin (1936); cu alură a imaginii din filme cu desene animate, inspirată din activitatea de regizor la studioul Moldova-film al autorului) [11, p. 66], *Albinuța* (1979; la sfârșit sunt imagini din *Capra cu teri iezi*), *Punguța cu doi bani*, *Ursul păcălit de vulpe* (realizate în anii 2000, în tehnica graficii de computer) ș. a. (L. Sainciuc (n. 1947)) ș. a.).

Acest limbaj descriptiv și clar din punct de vedere al receptării imaginii vizuale de către copii nu a fost prezent permanent în arta cărții. Spre exemplu, în perioada interbelică și a primului deceniu postbelic se da preferință imaginii „tonale” (alb-negru) bazată pe ornamentarea sofisticată a foii, (*Basmе și Povești* (1957), ale lui M. Eminescu, (B. Nesvedov; influența artei populare – broderii, gravură în lemn ș. a.), *Poveștile* lui I. Creangă (Th. Kiriacoff (1900-1958); într-o viziune decorativ-teatrală inspirată din activitatea de decorator la Teatrele Naționale din Chișinău, Iași, București) ș. a.) sau cele realizate în tradiția desenului academic în semitonuri, în metoda așa- numitului „realism socialist” (acțiune desfășurată în prim plan, perspectivă liniară și aeriană clară, stare psihologică lizibilă etc.), criticate mai târziu și numite „picturi sure”, sau arhaice (*Punguța cu doi bani*, *Fata babei și fata moșneagului*, *Stan Pățitul* (1957), *Harap Alb* (1962), de I. Creangă, (L. Grigorascenco (1924-1995)), *Balada „Miorița”*,

prelucrată de V. Alecsandri (1956), (I. Averbuh (1928-1998)), *Soacra cu trei nurori* (1956), *Amintiri din copilărie*, *Ascultându-l pe moș Bodrângă* (1953), (I. Vieru), *Amintiri din copilărie* (E. Childescu (n. 1937), realizate în anii '80) ș. a.).

Dacă, inițial, imaginea „tonală” realizată în tehnica xilogravurii (gravura pe lemn) era considerată una foarte „optimă”, deoarece imaginea ilustrată concorda „perfect” cu textul, mai târziu (1968, 1969, 1971), ulterior ameliorării condițiilor social-economice ce au contribuit la dezvoltarea și creșterea interesului pentru cărți destinate copiilor și a editării în masă a operelor clasicilor literaturii române (Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi ș. a.), limbajul plastic devine unul decorativ și convențional, lipsit de tridimensionalitate și detalizare.

Această transformare de viziune a limbajului plastic se datorează modificării de opinie a oficialilor de stat (URSS), la începutul anilor '60-'70 ai secolului XX, ce încep să propage arta tradițională în contextul expozițiilor unionale [3].

Artistul care a dat tonul acestei diferențieri în arta graficii de carte este Igor Vieru (1923-1988), care, în creația sa, a utilizat un diapazon foarte vast de modalități de expresie plastică. Plasticianul a fost foarte mult atașat de creația lui I. Creangă, probabil prin faptul că el, ca și marele scriitor, a profesat la școală, sau datorită provenienței sale rurale, care implică o înțelegere uneori intuitivă a operei acestuia. Imaginile ilustrative ale sale au devenit emblematice și reprezentative pentru școala națională de artă, I. Vieru imprimându-i graficii de carte un „colorit local” [6, p. 15]. Creația ilustrativă a lui I. Vieru este una recognoscibilă, prin „tipajul național” al personajelor, prin maniera laconică de reprezentare a formei schematice și simpliste inspirată din estetica artei naive, prin limbajul plastic sobru redus la trei culori (roșu, alb/gri, negru), delimitate prin contur vizibil (amprenta „tehnică” a xilogravurii și linogravurii), (*Călin*, *File din poveste*, de M. Eminescu ș. a.).

Același decorativism geometrizat al formelor și limbajul plastic apropiat de cel al afișului teatral se întâlnește și în creația altor artiști plastici ce abordează subiecte literare din opera acestor scriitori (*Ivan Turbincă*, de I. Creangă, (L. Beleeav), *Fata babei și fata moșneagului*, *Punguța cu doi bani* (1984), de I. Creangă, (F. Hămuraru; recurge la imagini grotești, deformate cu gesticulație dinamică, tușe expresive și motive preluate din folclorul plastic), *Punguța cu doi bani* (I. Bogdesco; prima ilustrație realizată conform designului de carte. Autorul a ilustrat cartea integral de mână – imaginea, textul scris cu peniță cu vârful lat și litera majusculă („inițială”) de culoare roșie (aidoma miniaturilor bisericesti) ș. a.). Maniera de lucru a lui I. Bogdesco este una variată – grafic-liniară, grafic-tonală, dar destul de expresivă, el limitându-se la ilustrarea câtorva opere literare clasice, din cauza necunoașterii limbii române și a incapacității de a descoperi subtilitatea poeziei eminesciene (*Punguța cu doi bani*, *Balada „Miorița” și Meșterul Manole*” (1986), prelucrate de V. Alecsandri).

Opera poetică a lui M. Eminescu și V. Alecsandri este tratată de artiștii plastici autohtoni prin prisma unei viziuni lirice, romantice, deseori în tehnica acuarelei semitransparente, guașei, în nuanțe suave (în funcție de subiect și mesaj ideatic), deși se întâlnesc și imagini grafice în linii de filigran, ce conferă încărcătură filosofică piesei (*Concertul în luncă*, de V. Alecsandri, (G. Dimitriu (1916-1999), *Poezii* (1965; 34 ilustrații), *Revedere* (1972), *Freamăt de codru* (1972), *Împărat și proletar* (1978; 7 ilustrații, guaș, tuș, peniță), *Călin* (1977), *Epigonii* (1964), (I. Vieru), *Luceafărul* (1974), *Poezie populară* (1970; 13 planșe), *Călin Nebunul* (2 planșe), *Codrule*, *Măria Ta*, *Fiind băiet păduri cutreieram*, nuvela „*Sărmanul Dionis*” (1980; 11 planșe în guașă și acuarelă), de M. Eminescu, *balada*

„Miorița” ș. a. (Gh. Vrabie) ș. a.). În asemenea lucrări, artiștii plastici recurg la disproporționarea, alungirea voită a figurilor, amplasate (după caz) în decoruri de castel, sau alte imagini peisagistice dintr-o lume fantasmagorică, dar totodată recognoscibilă (figuri ce plutesc în spații fără câmp în cadrul foii (sugestia infinitului spațiului cosmic) sau într-o rețea de linii dinamice, aparent haotice, ce conferă impuls și tensiune vibrantă imaginii) (Ilustrații la versurile lui M. Eminescu și V. Alecsandri (V. Coroban, n. 1965), *Împărat și proletar* (1990), *Lupoanca* (1992, cu referință la *Scrisoarea III* de M. Eminescu), autor S. Zamșa), *Miorița, Poeziile lui M. Eminescu* (G. Vrabie), *Miorița, Meșterul Manole, La cireșe* (1990; 2002) din seria „Amintiri din copilărie” (E. Zavtur, (1953-2015) ș. a.). Astfel, aceste ilustrații implică receptorului o contemplare și nu o viziune a imaginii, o redescoperire și o „sesizare” a unor sentimente abia perceptibile din text.

Opera și personalitatea acestor trei literați este reflectată și în alte lucrări plastice ce nu țin nemijlocit de domeniul cărții – în sculptură, pictură, arte decorative etc. Astfel este lucrarea grafică (linogravură color) a lui A. David (1935-1984), *Arborele Eminescu* (1966), redat în trei variante și modalități de tratare (pictură în ulei, guașă, proiect de pictură monumentală/mozaic), fiecare de dimensiuni diferite, și care a devenit simbol unic al poetului, ce exprimă destinul zbuciumat al geniului creator.

O rezonanță spirituală și emoțională a creației lui M. Eminescu se resimte și în creația lui I. Daghi. El, pe parcursul mai multor ani, a realizat o serie de tablouri dedicate operei lui M. Eminescu, expuse anul curent în Expoziția „Eminesciana plastică”, cu genericul „Natură, dragoste și flori” (desfășurată în sala expozițională a UAP „C. Brâncuși”), și care cuprinde lucrări picturale ce reflectă universul eminescian – dragostea, aspirația și creația poetului. În categoria operelor cu referire la personalitatea acestor artiști se întâlnesc foarte multe busturi, statui sculpturale expuse în locuri publice („Aleea Clasicilor”, scuar, în fața bibliotecii Naționale ș.a.m.d. (*M. Eminescu*, autor L. Dubinovschii, *M. Eminescu*, autor T. Cataraga, *V. Alecsandri*, autor I. Zderciuc ș. a.), portrete și lucrări artistice în pictura de șevalet (*Portretul lui I. Creangă* (1969), *I. Creangă ascultând un țăran moldovean* (1948-1949), *Amintiri din copilărie* (1952-1953), *Meșterul Manole* (1981), de I. Vieru ș. a.).

Imagini preluate din opera lor se regăseau în perioada sovietică în decorul unor localuri publice (cafeneaua „Guguță” din Chișinău), pe calendare, timbre, plachete de țigări, produse de patiserie etc. (*Arborele Eminescu*, de A. David), care, nu întotdeauna, sunt considerate „avantajoase”, ele denaturând conținutul și profanând valoarea esenței originale.

Structura complexă a operei celor trei literați români, fondatorii literaturii clasice naționale, ce încorporează în sine diverse genuri conexe („arta literei”, publicistică, dramaturgie, învățământ etc.) își regăsește amprenta în imaginile vizuale create de diverși artiști plastici din spațiul român-basarabean. Contribuția acestora are menirea nu doar să dezvăluie „vizual” expresia gândului și ideilor expuse de scriitor, dar și de a lărgi posibilitățile de „comunicare” și de „pătrundere” a receptorului (îndeosebi din tânăra generație) în circuitul valorilor culturale ale poporului românesc.

BIBLIOGRAFIE

1. BRIGALDA, E. *Igor Vieru*. Chișinău: Arc, 2004.
2. CRAVCENCO, V. Edițiile ilustrate ale operei literare a lui Grigore Vieru. În: *Arta 2014*. Chișinău: ASM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, pp. 149-158.
3. ROCACIUC, V. Grafica moldovenească în perioada postbelică. În: *Arta 2010*. Chișinău: ASM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul artelor, pp. 89-98.
4. ROCACIUC, V. Grafica de carte în creația plasticianului Gheorghe Vrabie. În: *Arta 2014*. Chișinău: ASM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul artelor, pp. 137-148.

5. STĂVILĂ, T. *Theodor Kiriacoff*. Chișinău: Arc, 2006.
6. VRABIE, GH. Arta graficii de carte pentru copii. În: *Arta 1998*. Chișinău: ASM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, pp. 10-15.
7. VRABIE, GH. Arta graficii de carte din Republicii Moldova din a doua jumătate a secolului XX. În: *Arta 2003*. Chișinău: ASM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, pp. 65-68.
8. VRABIE, GH. Arta graficii de carte în creația lui Igor Vieru. În: *Arta 2001*. Chișinău: ASM, Institutul Patrimoniului Cultural, Centrul Studiul Artelor, pp. 78-83.
9. БОБЕРНАГА, С. *Игор Вьеру*. Кишинэу: Литература артистикэ, 1982.
10. Голцов, Д. *Леонид Григорашенко*. Кишинэу: Литература артистикэ, 1981, 86 p.
11. *Графика де карте молдовеняскэ*. Алк. Р. АКУЛОВА. Кишинэу: Литература артистикэ, 1986.
12. ГОЛЬЦОВ, Д. *Графики Советской Молдавии*. Москва: Советский художник, 1981.
13. ПЕТРАШИШИНА, Р. П.; ГОЛЬЦОВ, Д. *Леонид Павлович Григорашенко*. Каталог выставки. Кишинев: Тимпул, 1986.
14. https://sputnik.md/moldova_romania_culture/20160301/4995508.html

SCULPTORII VALENTIN VÂRTOSU ȘI GRIGORE SULTAN ÎN ATELIERUL LUI LAZĂR DUBINOVSKI. DEPRINDERI ÎN DOMENIUL PORTRETULUI SCULPTURAL

*Brigalda Eleonora, dr., prof. univ.
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
Marian Ana, dr.
Institutul Patrimoniului Cultural*

CZU: 730(478)

Abstract

Lazar Dubinovsky, who will be 110 this year, was not only a sculptor with deep knowledge, but also a good conductor in the art world for the young generation. Talented young sculptors, including Grigory Sultan and Valentin Vyratosu, made their first confident steps in the field of sculptural portraiture in the workshop of Lazar Dubinovsky. Both sculptors took over some secrets of craftsmanship from the maestro Lazar Dubinovsky in a realistic approach to the portrait. They got a solid theoretical and practical foundation, on the base of which, they began to work in a variety of ways, realizing their artistic aspirations.

Key-words: sculptor, sculptural portrait, drawing, shaping a shape, artist plastic.

Lazăr Dubinovski, a cărui 110 ani de la naștere sărbătorim în anul curent, a fost nu numai un sculptor dotat cu calități profesionale excepționale, dar și un îndrumător în lumea artelor plastice pentru generația în devenire. Înzestrați cu har de la Dumnezeu, tinerii sculptori, printre care Grigore Sultan și Valentin Vârtosu, au făcut în atelierul lui Lazăr Dubinovski primii pași fermi în domeniul portretului sculptural.

Încă din copilărie, pentru viitorul sculptor Grigore Sultan (n. 1958, satul Sucleia, azi în mun. Tiraspol), erau un miracol desenul și modelarea, mijloace prin care el încerca să atingă asemănarea cu prototipul viu. Chiar din clasele primare el demonstrează aptitudini neordinare pentru desen. Odată, desenând de pe o reproducere a sculpturii romane *Copil cu gânsac*, el a reprodus fidel conturul, lumina, umbra, impresionând comisia de pedagogi: părea incredibil ca la o vârstă atât de fragedă să fie percepute caracteristicile formelor pe care le însușesc cu greu adolescenții. Totuși, sculptorul nu a avut parte de studii de profil decât, abia în clasa a X-a, când învață la Tiraspol, la Școala de arte pentru copii, *Aleksandr Foinițki*. Urmează studiile la Școala tehnică nr. 1 din Chișinău, unde i-a predat Mihail Tihonciuc. Profilul acestei școli era pregătirea specialiștilor pentru incrustație la fabrici de suvenire, care erau pe atunci în vogă. Cu greu, însă, a reușit să treacă de la specialitatea de meșter al furniturii la cea de artist plastic-incrustator, pe care o considera mai apropiată spiritului său creator.